

Αρχιτεκτονική Τοπίου Σχεδιασμός Αστικών Χώρων

ΜΑΙΡΗ ΑΝΑΝΙΑΔΟΥ - ΤΖΗΜΟΠΟΥΣΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ

ΕΠΙΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α' ΤΟΜΟΥ

	Εισαγωγή: Πολιτισμικά Τοπία	7
Μέρος Ένα	Τοπίο • Φυσιογνωμία της Πόλης	
	1. Εικόνα του Αστικού Χώρου	10
	ΑΝΟΙΚΤΟΙ • ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ • ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ • ΑΣΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	
Οι Αστικοί & Υπαίθριοι Χώροι στην Ιστορία	2. Καταβολές Ιδεών του Σχεδιασμένου Χώρου	13
	ΚΕΝΤΡΙΚΟΙ • ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ	
	3. Αναδρομή σε Πρότυπα	24
	ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ • ΜΕΣΣΑΙΩΝΑΣ • ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ	
	4. Εξέλιξη του Σύγχρονου Αστικού Τοπίου	46
	ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ • ΣΧΟΛΗ ΚΙΝΑΣ, ΑΓΓΛΙΑΣ, ΗΠΑ (18ος και 19ος αι.)	
Το Μοντέρνο Αστικό Τοπίο	5. Από το Παρελθόν στο Μέλλον	61
	ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΙΣΤΟΡΙΣΜΟΥ • ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ, ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΣ (20ος αι.:1900-1950)	
	6. Μετά τον Φονξιοναλισμό	78
	ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ • ΠΑΛΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ (20ος αι.:1950-1975)	
Οι Σύγχρονοι Αστικοί Χώροι	7. Μετα-Μοντερνισμός	98
	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ • ΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	
	8. Από τις Νέες Τάσεις	104
	ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ • ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΓΑ	
	<i>Βιβλιογραφία</i>	140
	<i>Πηγές Εικονογράφησης</i>	143

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Μέρος Δύο Σχεδιασμός των Αστικών Χώρων

Θεωρία Σχεδιασμού
στην Αρχιτεκτονική Τοπίου

9. Προσεγγίσεις. Νέες Τάσεις

ΦΥΣΙΚΕΣ / ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ • ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ/ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ

10. Ανάγνωση του Χώρου

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΠΙΟΥ: ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΟ

Θεωρίες Σχεδιασμού
Αστικών Υπαίθριων Χώρων

11. Αστικό Τοπίο

ΟΡΑΤΟ • ΑΝΤΙΛΗΠΤΟ • ΘΕΑΤΡΙΚΟ • ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ • ΠΟΙΗΤΙΚΟ • ΦΥΣΙΚΟ • ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ • ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ • ΒΙΩΜΕΝΟ • ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ • ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ • ΑΠΟΛΑΥΣΗΣ • ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ

12. Καταγωγή της Μορφής στο Μοντέρνο Σχεδιασμό Τοπίου

ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ / ΚΑΝΝΑΒΟΣ • ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ • ΣΧΕΣΗ: ΚΤΙΣΜΕΝΟ/ΤΟΠΙΟ • ΑΝΤΙΘΕΣΗ: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΩΡΟΣ / ΤΟΠΙΟ • ΑΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ / ΦΟΝΕΙΟΝΑΛΙΣΜΟΣ • ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ / ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΑΠΟ ΦΥΣΗ

Από την Κριτική στη Θεωρία
του Σύγχρονου Σχεδιασμού
Αστικού Τοπίου

13. Ανεπάρκεια των Μοντέλων για τη Σύγχρονη Θεωρία Σχεδιασμού Τοπίου

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ • ΜΟΝΤΕΡΝΑ • ΜΕΤΑ-ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΠΙΟΥ

14. Τοπία - Τεχνης

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ: ΓΛΥΠΤΙΚΗ • ΠΛΑΣΤΙΚΗ

15. Μορφή και Ιδεολογία στη Σύγχρονη Αρχιτεκτονική Τοπίου

ΚΑΤΑΓΩΓΗ Η ΦΛΕΒΕΣ: ΚΛΑΣΙΚΗ • ΤΟΠΙΟΛΟΓΙΚΗ • ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ/ΘΕΜΑΤΙΚΗ

16. Σύγχρονα και Αστικά Τοπία στο Χρόνο

ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΑ • ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΓΑ

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Πηγές Εικονογράφησης

Εισαγωγή Πολιτισμικά Τοπία

Ο σκοπός μας είναι να υποβάλουμε στον αναγνώστη την επιθυμία να εμβαθύνει πνευματικότερα και ν' αποκτήσει την συνείδηση του τοπίου.

Το 3ο μάτι, 1935

Μελετούμε το πνεύμα που αναδίδεται από τους τόπους

Δ.Π. Πικιώνης, 1935

Το τοπίο δεν είναι τέχνη. Το τοπίο δεν είναι θεωρία. Το τοπίο δεν είναι τεχνική. Δεν υπάρχει τοπίο, υπάρχουν τοπία, κήποι και πάρκα, πλατείες, αυλές, δρόμοι και παραλίες, αγροί, λόφοι, αμπέλια και δάση. Υπάρχει το σπίτι που γεννιέσαι και η γλώσσα που μιλάς. Υπάρχει ένας πολιτισμός ευαίσθητος και διαρκής συγχρόνως ... αυτός των τοπίων.

A. Chemetoff, 1981

Το τοπίο είναι μια έννοια που προσδιορίζεται δύσκολα και το περιεχόμενό της συχνά ποικίλλει ανάλογα με τους τρόπους προσέγγισης για την κατανόησή του. Είναι ένας χώρος εκτός συγκεκριμένης κλίμακας ή γεωγραφίας που ο άνθρωπος κατανοεί ή διαμορφώνει σύμφωνα με τα μέσα, τις επιθυμίες και τις επιδιώξεις του. Μια τοποθεσία αξιοπρόσεκτη σε ομορφιά και μεγαλείο. Είναι μια αρχιτεκτονική, επιδεκτική κρίσης που όπως κάθε αρχιτεκτονική, έτσι και αυτή, του τοπίου, θεωρήθηκε συγχρόνως επιστήμη, τεχνική και τέχνη. Και τέλος μια τέχνη του τοπίου που μαρτυρεί την ιστορία και τις διαφορετικές προοπτικές σύμφωνα με τις εποχές, τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και τους πολιτισμούς.

Αφετηρία αυτής της μελέτης είναι η επιθυμία να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες της "δημιουργίας" στην αρχιτεκτονική τοπίου και η "αυθεντικότητα" ή η πρωτοτυπία των πολιτισμικών έργων που προτείνει για μια σύγχρονη κοινωνία.

Το να συνδέσει κάποιος το τοπίο με την ομορφιά, την ευχαρίστηση και την απόλαυση, είναι σήμερα μια ιδέα δυναμική, ρεαλιστική και επίκαιρη. Είναι η ιδέα ότι η διαμόρφωση του χώρου πρέπει να είναι στενά συνυφασμένη με την ποιότητα. Είναι επιτέλους η κοινωνικά εκφρασμένη επιθυμία για αναγνώριση και απόλαυση μέσα στα σύγχρονα πολιτισμικά τοπία. Είναι μια διεκδίκηση μέσα στην ταχύτατη αλλαγή του καθημερινού μας περιβάλλοντος, ώστε αυτά τα σύγχρονα τοπία να μην αποτελούν πια υπο-προϊόντα της οικονομίας ή άλλου είδους δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργία χώρου. Είναι αυτή η ανάγκη που θεμελιώνει τα δύο παραπάνω βασικά ερωτήματα που διατυπώνονται ως σύγχρονες αναζητήσεις στη θεωρία και κριτική του σχεδιασμού τοπίου, landscape design.

Ο σχεδιασμός του τοπίου γενικότερα βρίσκεται στην επικαιρότητα με διάφορες μορφές:

Ως "πράσινη επανάσταση" που ελέγχει, αποκαθιστά και εξασφαλίζει την επιβίωση στη λεπτή ισορροπία της φύσης μέσα στη βιόσφαιρα, όταν διαταράσσεται από ανθρώπινες δραστηριότητες.

Ως "οικολογικός σχεδιασμός" που δε διαταράσσει οικοσυστήματα και φυσικούς βιότοπους ή τα αποκαθιστά και τα επαναφέρει, όταν προτείνονται αλλαγές.

Ως "τέχνη τοπίου" που ποτέ δε χάθηκε στην ιστορία, με τον άνθρωπο δημιουργό του περιβάλλοντος μέσα από την προβολή των αφηρημένων ιδεών του στη φύση και το χώρο.

Η κοινή αντίληψη για το σχεδιασμό του τοπίου ταυτίστηκε περισσότερο με αυτή την όψη, ότι πρόκειται δηλαδή για μια τέχνη περιορισμένη σε κήπους και πάρκα. Διότι μόνο τον τελευταίο αιώνα το συλλογικό τοπίο προέκυψε ως κοινωνική ανάγκη που προσδιορίζει συγχρόνως και την προσέγγιση της αρχιτεκτονικής τοπίου.

Οι τόσο διαφορετικές αναζητήσεις και αντιλήψεις για το τοπίο αποκτούν ιστορικά ένα ιδιαίτερο νόημα. Καθώς σήμερα συζητείται η πολιτισμική αξία των τοπίων, μοιάζει η στιγμή κατάλληλη για να επιστρέψουμε στις πηγές της δημιουργικής πράξης, στα γεγονότα της συγκίνησης, της φαντασίας και της μνήμης του τοπίου. Είναι η στιγμή που η τέχνη, η τεχνική και η επιστήμη μπορούν να μας οδηγήσουν σε ευαίσθητες προσεγγίσεις, από τις οποίες θα προέλθουν νέες εφαρμογές ικανές να εκφράσουν τις σύγχρονες ανάγκες. Ο ανανεωτικός αυτός άνεμος ήδη πνέει όχι μόνο στην αρχιτεκτονική τοπίου, αλλά και στους άλλους κλάδους σχεδιασμού του χώρου, την αρχιτεκτονική, την πολεοδομία και τη χωροταξία.

Η ανάπτυξη μιας "τοπιακής" κουλτούρας γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή. Είναι αυτή η κουλτούρα που μας αναγκάζει να εμβαθύνουμε στο περιβάλλον, στον πολιτισμό ενός τόπου για να αναδείξουμε την ταυτότητά του με συλλογισμούς, δημιουργικές ενέργειες, σχεδιαστικές τάσεις και έργα, "αυτοπροσδιοριζόμενα" ή μη, ως προς κάποιον, πάντως, προϋπάρχοντα χώρο.

Για την αρχιτεκτονική τοπίου είναι ιδιαίτερα σημαντικό να κατανοήσουμε τη δυναμική, τις βασικές ιδιαιτερότητες και το πνεύμα ενός τόπου για να τον προβάλλουμε, να τον αναδείξουμε, να τον ανατρέψουμε ή να τον μεταμορφώσουμε. Είναι σημαντική η θετική απήχηση του έργου στη ζωή των ανθρώπων. Καθώς και η δημιουργική ικανότητα του σχεδιαστή ώστε να επιτρέπουν στο έργο να ολοκληρώνεται μέσα στο χρόνο και να μην βυθιστεί στη σύγχυση και τον εκχυδαϊσμό.

Στη μελέτη αυτή, τα έργα της αρχιτεκτονικής τοπίου αντιμετωπίζονται ως έργα τέχνης που προβάλλουν την απόλαυση του χώρου όχι ως έκφραση νοσταλγίας του παρελθόντος αλλά ως πολιτισμικά σχέδια, *projets culturels*, για μια σύγχρονη κοινωνία. Από τη σκοπιά αυτή, η μελέτη είναι μια συνολική ματιά στο δημιουργικό σχεδιασμό τοπίου, με έμφαση στο σύγχρονο αστικό χώρο.

Κατ' αρχήν, γίνεται μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν όχι με την πρόθεση να αναφερθούμε στην ιστορία της αρχιτεκτονικής τοπίου, αλλά για να συσχετίσουμε τυποποιημένους ρυθμούς ή πρότυπα με τη σύγχρονη επικαιρότητα του σχεδιασμού τοπίου. Αν δεχθούμε ότι τα τοπία δεν ανάγονται ευτυχώς σε μια ομοιογενή κατηγορία διεθνώς, τότε ένας σκοπός της μελέτης αυτής είναι να γεφυρώσει διαφοροποιήσεις ή να αποδείξει ομοιότητες στο σχεδιασμό τοπίου, σε ένα κόσμο που αντίθετα τυποποιείται γρήγορα με βάση ορισμένα στερεότυπα. Στη συνέχεια, περνάμε στις νέες τάσεις που διερευνώνται κυρίως είτε από καθιερωμένες θεωρίες είτε από θεωρίες που διαμορφώνονται με την κριτική των σύγχρονων μεγάλων έργων της αρχιτεκτονικής τοπίου και του σχεδιασμού αστικών υπαίθριων χώρων.

Οι συσχετισμοί και οι αλληλοτροφοδοτήσεις με θεωρίες και έργα του σύγχρονου αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, όταν αναφέρονται στο ίδιο πεδίο του σχεδιασμού "ελεύθερου" χώρου, είναι φυσικό να επιδιώκονται σε μια μελέτη, που αφ' ενός δεν πιστεύει στα στεγανά των τεχνητών συντεχνιακών οριοθετήσεων και αφ' ετέρου ψάχνει για τις ιδιαιτερότητες του ίδιου του αντικείμενου.

Μερος Ένα

ΤΟΠΙΟ • ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

1. Εικόνα του Αστικού Χώρου

Τοπίο της πόλης Το ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ είναι χώρος οικειοποιημένος, κωδικοποιημένος, που έχει υποστεί χρήσεις, συνήθειες, ρυθμίσεις, που δεν είναι προπαντός ελεύθερος και σε καμία περίπτωση κενός. Είναι αποτέλεσμα σχέσεων ανάμεσα σε οικονομικές δραστηριότητες, κοινωνικές δομές, πολιτιστικές αξίες καθώς και το φυσικό τους υπόβαθρο που μεταβάλλεται στο χρόνο. Είναι χώρος δυναμικός με τον άνθρωπο δράστη και επηρεαζόμενο, όχι θεατή, παράγοντα δημιουργίας, κοινωνικά και λιγότερο άμεσα ατομικά.

Το αστικό τοπίο είναι με την έννοια αυτή, καθρέφτης της εξέλιξης της πόλης, της μορφής και της μεταμόρφωσης του χώρου της.

Είναι η φυσιογνωμία της πόλης, η εικόνα και η φαντασία της (*image de, - imaginer, la ville*) στο χρόνο, την καθημερινή ζωή και τον ορίζοντα.

Συχνά οι διαφορετικές θεωρήσεις για την πόλη την συνέλαβαν ως συνδυασμό κτισμένων και ελεύθερων χώρων. Αυτή η διάκριση, εν πολλοίς αυθαίρετη, έχει χάσει το ενδιαφέρον της. Σήμερα οι περισσότεροι από τους ασχολούμενους με το σχεδιασμό του χώρου συμφωνούν και ορίζουν τους αστικούς υπαίθριους χώρους ως θετικούς χώρους και όχι ως το αρνητικό των κτισμένων. Επίσης τους χαρακτηρίζουν ως χώρους με λειτουργίες, το ίδιο σπουδαίες, που είναι ακόμη και καθοριστικοί μερικές φορές για τους κτισμένους, μέσα από το σχήμα, τη μορφή, το ανάγλυφο ή άλλες ιδιαιτερότητές τους. (J.P. Muret et als, 1987). Τους θεωρούν βασικά στοιχεία του αστικού τοπίου, χώρους ζωής και αντίληψης της πόλης.

Στη σύγχρονη προσέγγιση που ο ελεύθερος χώρος δε θεωρείται κενός (J. Simon, 1984), αλλά ένας χώρος γεμάτος μνήμες, δραστηριότητες, εμπειρίες και βιώματα (P. Dauvergne, 1977), ένας χώρος πλασμένος μέσα από κοινωνικο-οικονομικές αξίες και οικολογικές συνθήκες, από τη ζωή και τον πολιτισμό, διατυπώσεις όπως οι προηγούμενες επιτρέπουν μόνο μερικές απαντήσεις. Με την απλή εναλλαγή των ρόλων ως προς το θετικό-αρνητικό ή το κενό και το πλήρες από τον κτισμένο προς τον ελεύθερο χώρο, διαιωνίζεται η ίδια αντίληψη του κατακερματισμού του χώρου. Σε ανάλογες διακρίσεις ή στον ορισμό μέσα από την αντίθεση, στηρίχθηκαν και όλοι οι γνωστοί χαρακτηρισμοί για τους αστικούς υπαίθριους χώρους: Ελεύθεροι ($\neq$ κτισμένοι), υπαίθριοι ($\neq$ στεγασμένοι), ανοικτοί ($\neq$ κλειστοί), πράσινοι ($\neq$ οικοδομημένοι).

Αστικοί/Υπαίθριοι χώροι

ΠΡΑΣΙΝΟΙ ΧΩΡΟΙ, καθιερωμένος όρος στη γαλλική ορολογία, *espaces verts*, και ως λογοπαίγνιο *ou-verts*, της δεκαετίας του 60-70 καθώς και ΑΝΟΙΚΤΟΙ ΧΩΡΟΙ, πολυχρησιμοποιημένη έκφραση στις αγγλοσαξωνικές χώρες, *open space*, χαρακτηρίζονται οι χώροι που είναι πρόσφοροι για μικρότερες ή μεγαλύτερες "υπαίθριες εγκαταστάσεις στη διάθεση του αστικού πληθυσμού, μέσα ή σε άμεση επαφή με την πόλη" (P. Gautier, 1975).

Ταξινομήθηκαν κατά κατηγορίες ανάλογα με το ρόλο που προορίζονταν να παίξουν, τη συχνότητα στη χρήση τους, τη χωρητικότητα, την επιφάνεια ή το μέγεθός τους, την περιοχή εξυπηρέτησης (κατοικία, γειτονιά, συνοικία, πόλη) και την ακτίνα επιρροής τους (CRU, 1978).

Ονομάστηκαν χώροι παιχνιδιού ή περιπέτειας, πλατείες μνημιακές και μη, χώροι αναψυχής και ελεύθερου χρόνου, κήποι και πάρκα, παραλίες και πεζό-

δρομοί ή ακόμη χώροι ειδικής χρήσης, όπως π.χ. γήπεδα αθλοπαιδιών, βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, νεκροταφεία.

Διακρίθηκαν ως χώροι αστικοί και περιαστικοί, όπως δάση, περιοχές αγροτικές ή γραφικές σε γειτνίαση με τις πόλεις και ελεγχμένης ανάπτυξης ή "αξιοποίησης".

Στους χώρους αυτούς αποδόθηκαν διάφοροι προορισμοί, όπως προστασία, αναψυχή, ανάπαυση, επαφή με τη φύση, κοινωνικές σχέσεις, ψυχική υγεία... Γενικότερα ο ορισμός των χώρων αυτών μέσα από μια ταξινομική διάθεση επηρεάστηκε από τις σύγχρονες τους πολεοδομικές κατευθύνσεις, με κυριότερες ανάμεσά τους τις διακρίσεις με βάση την πρακτική της συντήρησης, της ιδιοκτησίας και της διοικητικής ευθύνης απέναντί τους ή με βάση τις λειτουργίες της πόλης και το διαχωρισμό σε περιοχές κατοικίας, εργασίας και δραστηριοτήτων, αναψυχής ή κυκλοφορίας (L. Soulier, 1968).

Η αντιμετώπιση που ακολούθησε είναι σαφώς διαφορετική (J. Simon, 1980) με έμφαση στην έννοια του ανοικτού χώρου και τη συμπεριφορά στο χώρο (K. Kesché, 1980).

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ είναι σύμφωνα με αυτή, σε μια αστική περιοχή, οι υπαίθριοι χώροι που ανοίγονται στις ελεύθερα διαλεγμένες και αυθόρμητες δραστηριότητες, στις μετακινήσεις ή ακόμη στην οπτική εξερεύνηση για ένα σημαντικό αριθμό ατόμων της πόλης (K. Lynch, 1972). Οι χώροι αυτοί ονομάζονται και ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ (DUP, 1980).

Στην έννοια του αστικού τοπίου και της τοποθεσίας (R. Hermann, 1980) κάτω από μια τέτοια αντιμετώπιση, συμπεριλαμβάνονται χώροι πράσινοι και μη, χώροι που δεν συνδέονται εύκολα με την ιδιοκτησία, τη χρήση, το σχήμα, τη μορφή ή την τυπολογία, αλλά χώροι που έχουν ιδιαίτερη αξία για την πόλη, όταν φυσικά υπάρχουν, και εφόσον είναι κατάλληλα διαμορφωμένοι (M. Ανανιάδου-Τζημπούλου, 1983) για κάποιους από τους παρακάτω λόγους.

Αποτελούν χώρους συλλογικούς, δημόσιας δραστηριότητας και χώρους επικοινωνίας. Προσφέρουν ευκαιρίες για να πραγματοποιηθούν κοινωνικές επαφές, συναντήσεις, γνωριμίες. Φιλοξενούν μία ή περισσότερες δραστηριότητες στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χρόνους. Δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να συμμετέχουν ενεργητικά, με ένα τρόπο που συχνά τους απαγορεύεται στους κλειστούς και ελεγχόμενους χώρους. Επιτρέπουν στα άτομα να επιλέξουν και να ακολουθήσουν τις προτιμήσεις τους με ένα ελάχιστο κοινωνικό ή οικονομικό καταναγκασμό. Μπορεί να αποτελούν χώρους ξεκούρασης και με διαφορετικά ερεθίσματα από εκείνα που χαρακτηρίζουν συνήθως την πολυθόρυβη και αυτοκινητοκρατούμενη πόλη. Βοηθούν στην κατανόηση του περιβάλλοντος και τον προσανατολισμό μέσα στην πόλη. Επιτρέπουν την αίσθηση του ευρύτερου φυσικού περιβάλλοντος και προσφέρουν τη δυνατότητα επαφής με στοιχεία της φύσης. Τέλος σε επίπεδο καθαρής φυσιολογίας, συμβάλλουν στην εξυγίανση του αστικού περιβάλλοντος.

Ανάμεσα στις δύο τάσεις με τις οποίες η καθιερωμένη ορολογία ταυτίστηκε, υπάρχει σαφής διαφορά.

Η πρώτη τάση κλασική στην πολεοδομία του διαχωρισμού κατά ζώνες, αναφέρεται σε πράσινους χώρους ακόμη και όταν αυτοί δεν είναι, και σε ανοικτούς χώρους, υιοθετώντας κριτήρια, όπως η ηλικία των χρηστών, ο διαχωρισμός των αναγκών τους, ο διαχωρισμός χώρων με διαφορετικό προορισμό, η διάκριση με βάση τις διαφορετικές λειτουργίες της πόλης. Η τάση αυτή παράγει σταθερές, προδιαγραφές και αρχές, που λειτουργούν ποσοτικά, μετρούν επιφάνειες, υπολογίζουν αποστάσεις και δημιουργούν πρότυπα αναγκών.

Η δεύτερη τάση που αναφέρεται σε ελεύθερους, συλλογικούς και ανοικτούς χώρους επικοινωνίας και κοινωνικής δραστηριότητας (I. Eibl – Eibesfeldt, 1978), στηρίζει τις αρχές της κάθε φορά, στη χρήση, τη δραστηριότητα, τη συμπεριφορά, την αντίληψη και τις ανταλλαγές στον αστικό υπαίθριο χώρο. Η υπόθεση είναι παλιά. Ήδη ο Eugene Hénard συνέλαβε, ανάμεσα στους πρώτους, την πόλη ως διαδικασία επικοινωνίας. Η διαδικασία αυτή προσδιόρισε το σχεδιασμό της πόλης μόνο στο τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, σε σχέση με τις ανάγκες της μοντέρνας κοινωνίας. Στην προβιομηχανική κοινωνία οι δύο ανάγκες, για απομόνωση από και επικοινωνία στην κοινότητα σαφώς ικανοποιούνταν (Α. Tzonis, L. Lefaivre, 1978).

Οι δύο κατευθύνσεις που χαρακτηριστικά παρουσιάστηκαν, γιατί συνδέονται με την καθιερωμένη ορολογία, δεν είναι οι μόνες που συνδέθηκαν με τις θεωρίες σχεδιασμού του αστικού υπαίθριου χώρου, όπως θα εξετάσουμε στο δεύτερο μέρος.

Θέλοντας να αποφύγουμε τους γλωσσικούς και εννοιολογικούς συνειρμούς για τους ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ που, αν και ονομάζονται έτσι, δεν είναι, καθώς και για τους ΑΝΟΙΚΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ που συχνά ταυτίζονται με το κενό, αναφερόμαστε στους αστικούς υπαίθριους χώρους μέσα στο πνεύμα που πρωτοδιατυπώθηκε: Συνολική "εικόνα", φυσιογνωμία, τοπίο ή τοποθεσίες της πόλης.

Θεωρούμε τους χώρους αυτούς ΑΣΤΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ και χρησιμοποιούμε τον όρο αυτό, προσημαίνοντας ήδη την άποψη. Είναι δόκιμος όρος και καθιερωμένος με την έκδοση AIFEL 1968, Les Espaces Urbains. Εκφράζει καλύτερα τις σύγχρονες τάσεις στο σχεδιασμό τους και διευκολύνει τις σχέσεις με τον παράλληλα αναπτυσσόμενο μετά το 1970 αστικό σχεδιασμό.

Sienna: La Piazza del Campo

ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

2. Καταβολές Ιδεών του Σχεδιασμένου Χώρου

Οι σύγχρονες ιδέες σχεδιασμού του υπαίθριου χώρου μοιάζει να έχουν βαθιές καταβολές στο χρόνο, με ανάλογη ή διαφορετική ερμηνεία.

Τοπία απόλαυσης

Η ιδέα του τοπίου ως χώρου απόλαυσης είναι τόσο νέα, ώστε να αποτελεί θέμα παγκόσμιου συνεδρίου της IFLA, International Federation of Landscape Architects, στο Παρίσι το 1987 και συγχρόνως τόσο παλιά όσο η μυθολογία και η μεταφυσική έκφραση του παράδεισου ως τόπου απόλαυσης ή του κήπου της Εδέμ. Ο κήπος αυτός νότια της Βαβυλώνας με το ποτάμι που τον αρδεύει να χωρίζεται στα τέσσερα και το τέταρτο ποτάμι να είναι ο Ευφράτης, έχει συμβολική διάσταση όταν το τετράγωνο σημαίνει το ουράνιο επί της γής, αλλά και πραγματιστική οργάνωση που προέρχεται από αρχαίους τρόπους και πρακτικές καλλιέργειας και άρδευσης, όπως πρωτοεφαρμόστηκαν στις κοιλάδες του Τίγρη και του Ευφράτη. Το πάρκο παράδεισος ή πάρκο κυνηγίου που πρωτοεμφανίστηκε με την εξημέρωση του αλόγου από τους Ασσύριους, αλλά και ο κήπος παράδεισος, ο παραδοσιακός περσικός κήπος είναι οι πρώτες εικόνες αυτής της ιδέας.

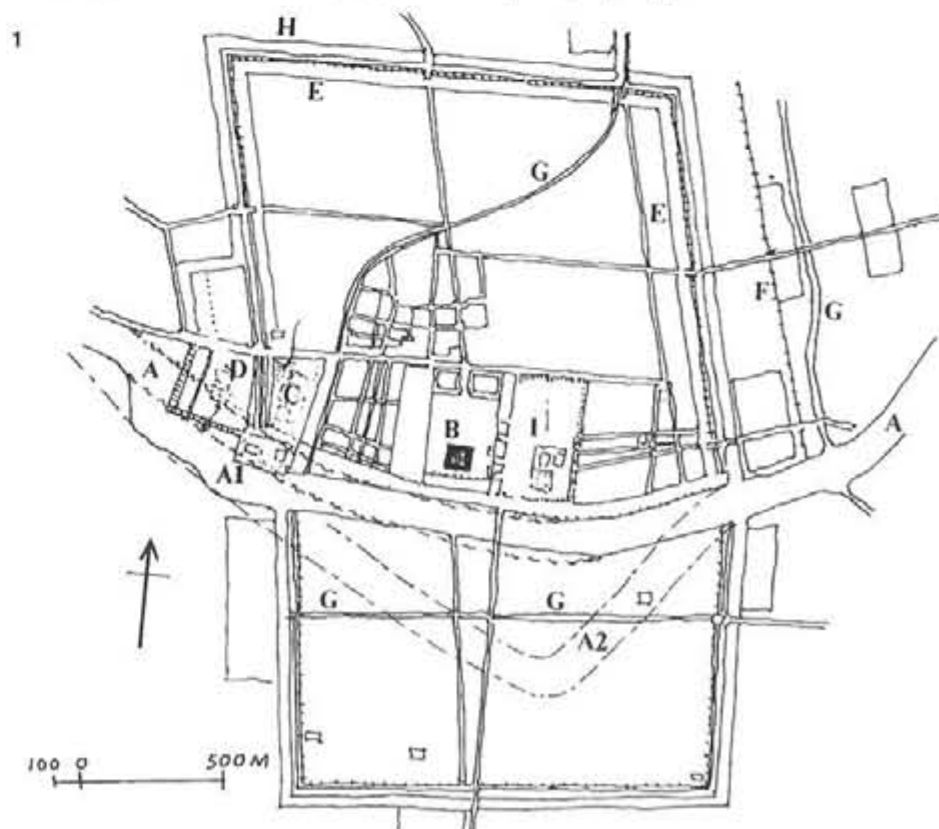
Πολιτισμικά τοπία

Τα πολιτισμικά τοπία, θέμα του προγενέστερου παγκόσμιου συνεδρίου αρχιτεκτονικής τοπίου, στην Ιαπωνία το 1985, έχουν επίσης τις καταβολές τους στα τοπία των δέλτα των ποταμών και τις κοιλάδες τους (N. M. de Jonge, 1979):

Η Βαβυλώνα του 3.000 π.Χ. σε μια εκτροπή του Ευφράτη (1) περιγράφηκε ως μητέρα πόλη του κατασκευασμένου τοπίου αλλά και των κήπων.

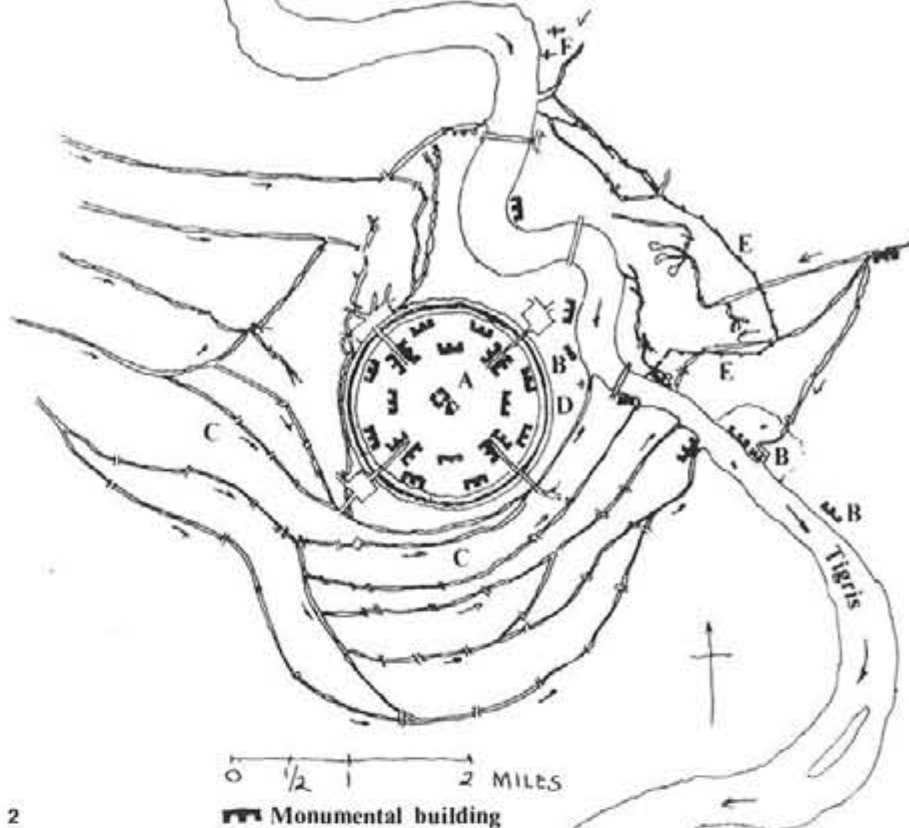
Η Βαγδάτη του 762 π.Χ. στον Τίγρη, δε χαρακτηρίστηκε τόσο ως κυκλική πόλη, δεν είναι άλλωστε η πρώτη, όπως φαίνεται σχηματικά στο σχέδιο (2), αλλά όσο για την αντίθεση ανάμεσα στον καθοριστικού σχήματος αστικό κύκλο ή χώρο του δημοσίου και τον παραμορφούμενο χαλαρά χώρο από την εγγραφή των καναλιών στη γύρω κατοικημένη περιοχή.

- A. Αρχική κοίτη του Ευφράτη
- A1. Πρώτη εκτροπή
- A2. Εκτροπή μετά το 600 π.Χ.
- B. Πύργος της Βαβέλ
- C. Κρεμαστοί κήποι
- D. Φρούριο
- E. Εσωτερικό τείχος
- F. Εξωτερικό τείχος
- G. Διώρυγα, ανοικτός αγωγός
- H. Τάφος
- I. Ιερό Marduk

- A. Διοικητικό κέντρο
- B. Ανάκτορα, κήποι
- C. Κανάλια στην περιοχή κατοικίας
- D. Οχυρώματα
- E. Τείχος
- F. Μονές

2

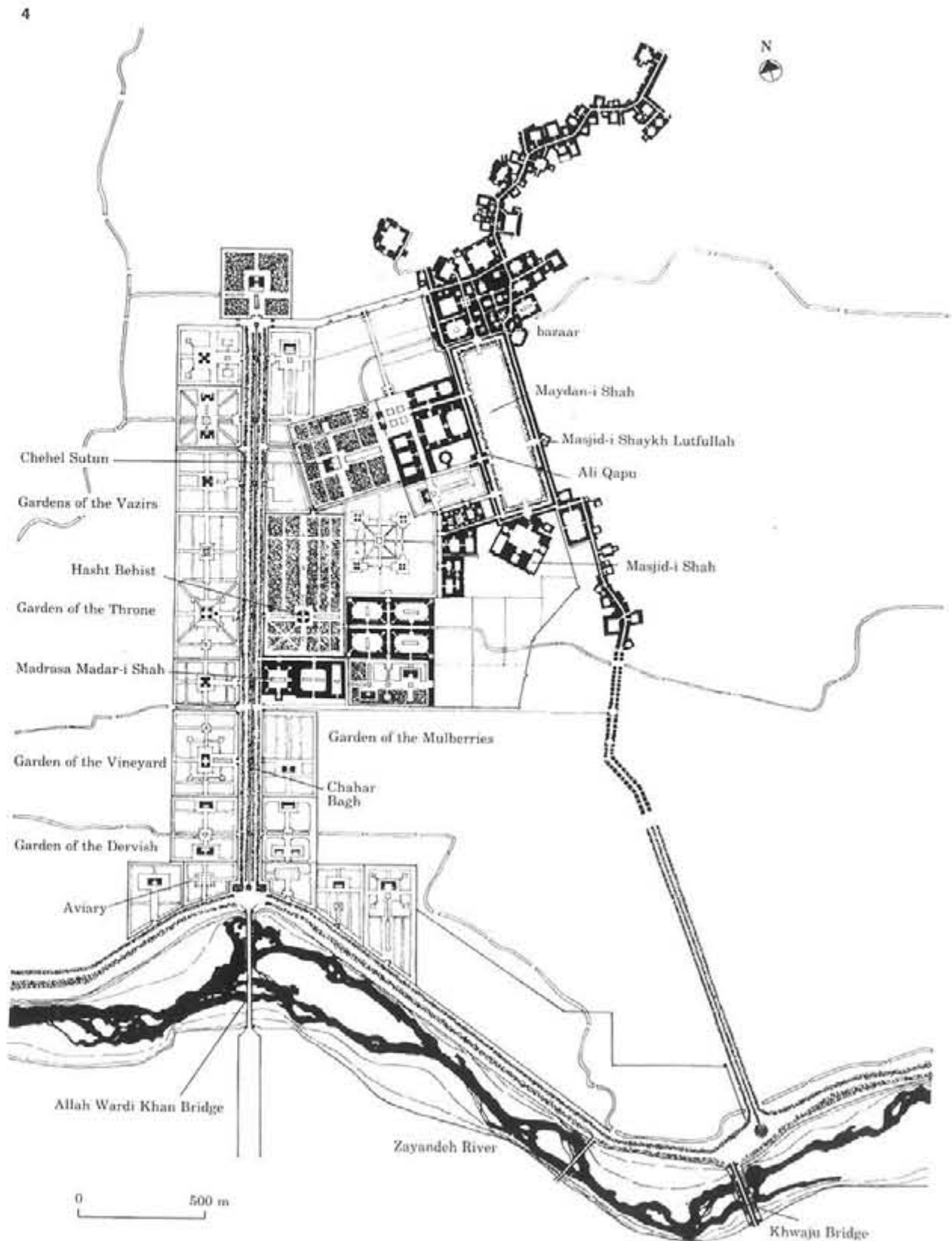
Το design του περσικού κήπου παράδεισου, όπως εικονίζεται (3) σε χαλί του 17ου αι., είναι τυπικό. Αποτελεί, όπως οι κήποι γενικότερα, εξιδανίκευση της πράσινης όασης και του συστήματος άρδευσης με το οποίο εκείνη ξεπήδησε στην έρημο. Βασικά κανάλια, οι τέσσερις ποταμοί της ζωής διαιρούν το χώρο στη γνωστή μας διάταξη chahar-bagh τέσσερις κήποι, με ένα περίπτερο ή μια μεγάλη στέρνα νερού στη διαστραύρωσή τους. Γύρω από κάθε διασταύρωση μικρότερων καναλιών, οκταγωνική ή κυκλική στην περίπτωση, υπάρχουν chepars, πλάτανοι ανατολής. Τα κυπαρίσσια που στοιχίζουν τα κυρίως κανάλια συμβολίζουν το θάνατο, ενώ τα οπωροφόρα αναπαριστούν τη ζωή και τη γονιμότητα.

3

Στον παραδοσιακό περσικό κήπο στηρίζεται η έμπνευση ολόκληρου του σχεδίου της πόλης Ισπαχάν, κάθετα στον ποταμό Zayandeh, πρωτεύουσας των Σαφαβιδών από το 1598, όπου θεωρείται ότι πρωτοεμφανίζεται η αίσθηση του "αστικού πράσινου τοπίου" (G. and S., Jellicoe, 1987).

Το σχέδιο της πόλης Ισπαχάν (4) βασίζεται στο πρότυπο της επανάληψης μιας περιόδου περσικού κήπου. Τετράγωνα και παραλληλόγραμμα μπορεί να προστίθενται έως το άπειρο, χωρίς όμως συμμετρία και τελειότητα, χαρακτηριστικό ισλαμικό.

Η πρώτη μορφή κήπου ή πάρκου γνωστή στους περσικούς χρόνους ανάγεται στον 6ο αι. π.Χ. Η λέξη *bagh*, στα περσικά κήπος, από το 10ο αι. χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει ένα ζεύγος εννοιών, ανάκτορο ή περίπτερο και κήπο, ακριβώς όπως καλύπτει και τις δύο έννοιες η λέξη *villa* στα αναγεννησιακά ιταλικά σχήματα (J. Brookes, 1987).

Μας είναι περισσότερο γνωστά τα παραδείγματα της ισλαμικής Ισπανίας, από τα παλιότερα της παράδοσης αυτής, που υπάρχουν σήμερα.

Στη Γρανάδα, η Alhambra (*al-Qalāh*, *al-Hamra*, κόκκινη ακρόπολη) φρούριο και ανάκτορο (5), θεωρείται ως κορυφαίο παράδειγμα φαντασίας και κοιμώ-τητας των Μαυριτανών στο σχεδιασμό έγκλειστου τοπίου.

Είναι σύνθεση χώρων (6), με μια πολυπλοκότητα που αρθρώνεται στα δύο αντίθετα μεταξύ τους σχήματα, της "αυλής με τις μυρτιές" 1354-59 και της "αυλής των λεόντων" 1362-91. Οι ίδιοι οι χώροι έχουν μαθηματικές αναλογίες, ανθρώπινη κλίμακα και είναι φανταστικά απεριόριστοι, ενώ το σύνολο δε συντίθεται σε φανερά ενοποιημένο σχέδιο, κλασική διαφορά από τη ρωμαϊκή σύνθεση, και για τους γνωστούς λόγους αποφεύγεται η συμμετρία και η ολοκλήρωση που στη μεγάλη κλίμακα θεωρούνταν πρόκληση προς τον Αλλάχ.

Το εσωτερικό προβάλλεται μέσω επάλλξεων, όπου αυτό είναι δυνατό, για να συναντήσει τη θέα της γύρω εξοχής, ιδέα που αργότερα εξελίσσεται από τους Μογγόλους στο Δελχί και την Αγκά.

Οι κήποι και περίπτερα Generalife (*Jinnah al-Arif*, ο ευγενέστερος των κήπων ή ο κήπος του αρχιτέκτονα), θέρετρο 1315-25 κάτω από τα τείχη (5), βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με το εσωτερικό και εσωστρεφές σχέδιο της Αλάμπρα. Οι κήποι είναι επέκταση του κτιρίου, ισχυρά συνδεδεμένοι με το κατακρημνιζόμενο τοπίο. Η σύνθεση (7) στηρίζεται σε μια ρομαντική θέαση που εποπτεύει τη Γρανάδα και η εξωστρεφής φύση του design είναι πρόδρομος της *villa* σε λοφοπλαγιά στην ιταλική αναγέννηση.

5

